

УДК 338.43:330.3

М. О. Дергалюк,

к. е. н., асистент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО УЯВЛЕННЯ ПРО АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЙ СТРУКТУРУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

M. Dergalyuk,

Phd. (economics), assistant, department of economics and business, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

FORMATION OF SCIENTIFIC UNDERSTANDING ABOUT AGROINDUSTRIAL COMPLEX BASED ECONOMY CONCEPTS STRUCTURING

У статті досліджено генезу думки наукових шкіл щодо структурування національного господарства та ролі аграрної сфери у розвитку економіки, що дало можливість стверджувати про виняткову роль розвитку сільського господарства у задоволенні потреб суспільства та економічному зростанні. Агропромисловий комплекс економіки представляє собою сукупність взаємопов'язаних галузей національної економіки та відіграє важливу роль у економічному зростанні. З'ясовано, що процеси індустріалізації зумовили необхідність розглядати агропромисловий комплекс з точки зору єдиного процесу створення сільськогосподарської продукції, її переробки та споживання, з урахуванням залежності сільського господарства від галузей промисловості, що виробляють засоби виробництва та переробляють продукцію сільського господарства. Постійна взаємодія сільського господарства та промисловості сприяє створенню інтегрованої системи агропромислового виробництва, що відбувається в межах агропромислового комплексу.

The article analyzes the genesis of the scientific schools views on the structure of the national economy and the role of the agrarian sphere in the development of economy, which made it possible to assert an exceptional role of the agriculture development in meeting the needs of society and economic growth. The agro-industrial complex of the economy is a set of interconnected branches of the national economy and plays an important role in economic growth.

It was determined that the processes of industrialization led to the need for considering the agro-industrial complex in terms of a single process of agricultural production, its processing and consumption, taking into account the dependence of agriculture on the branches of industry producing means of production and processing agricultural products. The constant interaction between agriculture and industry promotes the creation of an integrated system of agricultural production that occurs within agriculture.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, національна економіка, структурування економіки, економічне зростання.

Key words: agroindustrial complex, national economy, economic structuring, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі функціонування вітчизняної економіки агропромисловий комплекс виступає стратегічною складовою економічно-

го розвитку України, що визначає розвиток держави в майбутньому. Основою створення життєвих благ у суспільстві є агропромисловий комплекс, розвиток якого має пріоритетне зна-

чення у гарантуванні продовольчої безпеки держави, забезпеченні сировиною галузей переробної промисловості та потреб населення у продуктах харчування. Актуальність дослідження розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах господарювання зумовлена особливостями, які притаманні агропромислового комплексу, оскільки нестабільність внутрішнього та зовнішнього середовища суттєво впливає на параметри його розвитку.

Це та інше зумовлює дослідження концепцій структурування економіки, на основі яких формується наукове уявлення про агропромисловий комплекс.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретико-методичні та прикладні аспекти питань структурування економіки та місце в ньому агропромислового комплексу досліджено у працях багатьох учених-економістів та практиків. Серед закордонних науковців слід відзначити: Р. Бауера, М. Гіммана, Ф. Кене, К. Кларка, В. Леонтьєва, К. Маркса, Д. Стоуна, В. Тана, А. Р. Ж. Тюрго, А. Фішера, Ж. Фурастьє, В. Хойера, Р. Хольта та ін.

Значний доробок у вирішенні цієї проблеми внесли В.Г. Андрійчук, В.М. Бондаренко, О.М. Бородіна, П.І. Гайдуцький, В.П. Галушко, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, Л.В. Дейнеко, Ж.В. Дерій, М.Я. Дем'яненко, М.Ф. Крапивко, А.С. Лисецький, М.А. Лендел, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Б.Й. Пасхавер, Г.М. Підлісецький, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, М.А. Хвесик, О.Ю. Чубукова, В.П. Яковенко та інші.

Відаючи належне їх науковому доробку, слід зауважити, що потребує подальшого дослідження теоретико-методичне та прикладне структурування економіки, яке дає можливість більш обґрунтовано встановити значення агропромислового комплексу у національному господарстві.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є з'ясування значення агропромислового комплексу у національній економіці на основі концепцій структурування економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обґрунтуванню виняткової ролі аграрної сфери та її особливого значення щодо розвитку національної економіки присвячені праці багатьох видатних вчених різних економічних шкіл. Фізіократи надавали виключ-

ну роль у економічних відносинах землі та сільськогосподарській сфері. Так, Ф. Кене у праці "Економічні таблиці" відводив землеробству головну роль у створенні чистого продукту, зазначаючи, що "роль фермерів — осіб, котрі орендують землю і роблять високопродуктивним сільське господарство, виробляють багатства та матеріальні блага, є найважливішою для держави і потребує найбільшої уваги з боку уряду" [10, с. 88]. При цьому фізіократ заперечував можливість збільшувати дохід у промисловому виробництві та торгівлі.

А.Р. Ж. Тюрго не заперечував первісного значення землеробства у створенні багатства, розвиток якого, на його думку, повинен був зберегти основи природного середовища, а також забезпечити постійний приріст основних благ. Але він доводив, що промисловість і торгівля також беруть участь у створенні багатства, виступаючи допоміжними інструментами при переробці і/або забезпечуючи обіг сільськогосподарської сировини. А.Р. Ж. Тюрго зазначав: "Продукти землеробства, виготовлені для задоволення різних потреб людини, в переважній своїй частині не можуть слугувати цій меті у тому вигляді, в якому їх дає природа... Це, у свою чергу, породило обмін... між землеробами та іншою частиною суспільства, котра віддала перевагу переробці чи обробці продуктів землі замість їх виробництва" [12, с. 58].

Взаємодію галузей сільського господарства та промисловості, що у сукупності забезпечують відтворення суспільного продукту та обумовлюють економічний розвиток, розглядали й інші школи, зокрема представники класичної політичної економії. Її представники вважали, що технологічне перероблення сільськогосподарської сировини є можливим за умов створення відповідного матеріально-технічного базису на основі формування якісно нових міжгалузевих зв'язків агропромислового виробництва. К. Маркс зазначав, що "... капіталістичний спосіб виробництва довершує розрив того первісного родинного союзу землеробства й промисловості, який з'єднавав один з одним їх нерозвинені форми". Але при цьому він створює "матеріальні передумови нового зовнішнього синтезу — союзу землеробства й промисловості на основі їх протилежних форм розвитку" [11, с. 512].

Розвиток продуктивних сил, розширення організаційно-виробничих зв'язків, суспільний поділ праці — все це призводить до відокремлення інших видів господарської діяльності у

сфері агропромислового виробництва. Макроекономічна модель В. Леонтьєва дає уявлення про макроекономічний кругообіг — потік виробничих і розподільчих взаємозв'язків, у тому числі в агропромисловому комплексі [4, с. 112]. Цей безперервний потік різнорідних елементів поєднується причинною формою реального зв'язку. Так, у процесі виробництва одні елементи породжуються іншими, щоб ті, в свою чергу, використовувались впродовж подальшого виробництва та ішли на кінцеве споживання" [5, с. 580—582].

Подальшим дослідженням внутрішньогалузевих й міжгалузевих відносин інтеграції та кооперації аграрної сфери, що поглиблювали вчення В. Леонтьєва, були присвячені роботи Коліна Кларка [1]. Так, К. Кларк висунув теорію "трьох секторів" [1], де описана структура економіки за поділом на три сектори: первинний (сільське господарство та добувна промисловість, тобто виробництво сировини), вторинний (обробна промисловість та будівництво — види діяльності, що переробляють сировинну продукцію) та третинний (сфера послуг — об'єднує сфери діяльності, які обслуговують та сприяють розвитку попередніх двох секторів економіки).

Необхідно зазначити, що К. Кларк [1] та А. Фішер [2], поділяючи економіку на три сектори, дещо по-різному відносили галузі до того чи іншого сектору. Також, на наш погляд, необхідно виділити теорію Ж. Фурастьє [3], в якій він виділив четвертинний сектор, вважаючи "техніку визначальним фактором суспільного розвитку, що зумовлює послідовну зміну цивілізацій від первинної "аграрної" до четвертинної". До четвертинного сектору Ж. Фурастьє відніс "духовне виробництво".

До сьогодні продовжуються наукові пошуки у концептуальному обґрунтуванні структури національного господарства. Сучасні тенденції полягають у поділі економіки на чотири та п'ять секторів. Так, вчені до четвертинного сектору відносять галузі наукового та інформаційного обслуговування попередніх трьох секторів, а до п'ятитинного — галузі виробництва інформації та знань.

Саме поняття "агропромисловий комплекс", під яким розумілось сукупність галузей національного господарства, зайнятих виробництвом продуктів харчування та сировини для переробної промисловості, їх збереженням, переробкою та доведенням до кінцевого споживача, в науковий та економічний обіг було введено у 50-х роках минулого сторіччя в СРСР та було пов'язано із розвитком колгоспів й рад-

госпів та проведенням заходів щодо підвищення ефективності аграрної економіки.

З часом інтеграція та кооперація агропромислового комплексу посилювалась відповідно до процесів індустріалізації (розвитку галузей сільського машинобудування, виробництва мінеральних добрив, легкої та харчової промисловості) та зміни у соціально-економічній структурі виробництва сільського господарства. Ці та інші питання висвітлювались у публікаціях науковців того часу. Вчені окрім проблем державного планування також висвітлювали проблеми функціональної та галузевої структури агропромислового комплексу, міжгалузеві зв'язки та їх регулювання, розвиток агропромислового комплексу територій.

Так, дослідження розвитку агропромислового комплексу на території України у складі СРСР щодо удосконалення виробничої спеціалізації та територіальної організації проводив П.П. Першин; територіальної організації сільського господарства як провідної ланки агропромислового комплексу — проводив І.Ф. Мукомеля; ролі та значення економічних та природно-кліматичних особливостей як чинника агропромислового комплексотворення, застосування структурного аналізу до аграрно-територіальних комплексів — обґрунтував М.Д. Пістун; використання системно-структурного підходу до змістовної сутності, структури, закономірностей функціонування та інтеграції агропромислового комплексу — визначав М.М. Паламарчук тощо [6—9].

Процеси індустріалізації зумовили необхідність розглядати агропромисловий комплекс з точки зору єдиного процесу створення сільськогосподарської продукції, її переробки та споживання, з урахуванням залежності сільського господарства від галузей промисловості, що виробляють засоби виробництва та переробляють продукцію сільського господарства. Постійна взаємодія сільського господарства та промисловості сприяє створенню інтегрованої системи агропромислового виробництва, що відбувається в межах агропромислового комплексу.

ВИСНОВКИ

Отже, завдяки концепціям структурування економіки формується наукове уявлення структури агропромислового комплексу економіки, що представляється сукупністю взаємопов'язаних галузей національної економіки та грає важливу роль у економічному зрос-

танні. Проведене дослідження наукових шкіл щодо структурування національного господарства та ролі аграрної сфери у розвитку економіки починаючи від праць Ф. Кене, А.Р. Ж. Тюрго, К. Маркс, В. Леонтьєва, К. Кларка, А. Фішер, Ж. Фурастьє до сучасних праць науковців дає можливість стверджувати про виняткову роль розвитку сільського господарства у задоволенні потреб суспільства та економічному зростанні.

Література:

1. Clark C. The Conditions of Economic Progress. Melbourne: Royal Victorian Institute for the Blind Tertiary Resource Service / C. Clark. — 1982. — 504 p.
2. Fisher A.G.B. The Clash of Progress and Security / A.G.B. Fisher — London: MacMillan and Co. Ltd, 1935. — 234 p.
3. Fourastie J. Le Grand Espoir du XXe Siecle / J. Fourastie. — Paris: Presses Universitaires de France, 1949. — 224 p.
4. Leontief W.W. Quantitative Input and Output Relations in the Economic Systems of the United States / W.W. Leontief // The Review of Economic Statistics. — 1936. — Vol. XVIII. — No. 3. Aug. — P. 105—125.
5. Leontieff W. Die Wirtschaftals Kreislauf. Archivfur Sozialwissenschaftund Sozialpolitik / W. Leontieff // Tubingen: Verlagvon J.C.B. Mohr. — 1928. — Bd. 60. — S. 577—623.
6. Аграрно-промисленні комплексы (проблемы развития и оптимального функционирования) / Под ред. А.М. Онищенко. — К.: Наукова думка, 1976. — 252 с.
7. Аграрно-територіальні і аграрно-промислові комплекси Житомирської області / [М.Д. Пістун, С.С. Мохначук, С.І. Ішук та ін.]; за ред. М.Д. Пістуна. — К.: Вища школа, 1972. — 141 с.
8. Агропромисловий комплекс Української РСР / [М.М. Паламарчук, В.П. Нагірна, В.М. Паламарчук, І.М. Пушкар] / За ред. акад. АН УРСР М.М. Паламарчука. — К.: Рад. шк., 1980. — 302 с.
9. Ішук С.І. Агропромисловий комплекс сьогодні: посібник для вчителів / С.І. Ішук, М.Д. Пістун, Д. М. Стеченко; за ред. С.І. Ішука. — К.: Рад. шк., 1985. — 136 с.
10. Кенэ Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ, А. Р. Ж. Тюрго, П. С. де Немур Дюпон. — М.: Эксмо, 2008. — 1200 с.
11. Маркс К., Энгельс. Ф. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс, Ф. Энгельс. Том первый. Книга I: Соч., 2-е изд. — М.: Госу-

дарственное изд-во политической литературы, — 1960. — 773 с.

12. Тюрго А.Р. Избранные экономические произведения / А.Р. Тюрго. — М.: Соцэкгиз, 1961. — 198 с.

References:

1. Clark, C. (1982), The Conditions of Economic Progress, Royal Victorian Institute for the blind tertiary resource service, Melbourne, Australia.
2. Fisher, A.G.B. (1935), The Clash of Progress and Security, MacMillan and Co. Ltd, London, UK.
3. Fourastie, J. (1949), Le Grand Espoir du XXe Siecle, Presses Universitaires de France, Paris, France.
4. Leontief, W.W. (1936), "Quantitative Input and Output Relations in the Economic Systems of the United States", The Review of Economic Statistics, vol. XVIII, No. 3. Aug, pp. 105—125.
5. Leontieff, W. (1928), "Die Wirtschaftals Kreislauf. Archivfur Sozialwissenschaftund Sozialpolitik", Tubingen: Verlagvon J.C.B. Mohr., Bd. 60, pp. 577—623.
6. Onishhenko, A. M. (1976), Agrarno-promyshlennye komplekxy (problemy razvitija i optimal'nogo funkcionirovanija) [Agro-industrial complexes (problems of development and optimal functioning)], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
7. Pistun, M.D. Mokhnachuk, S. S. and Ischuk S. I. (1972), Ahrarno-terytorial'ni i ahrarnopromyslovi komplekxy Zhytomyrs'koi oblasti [Agrarian-territorial and agrarian-industrial complexes of Zhytomyr region], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
8. Palamarchuk, M. M. Nahirna, V. P. and Palamarchuk, V. M. (1980), Ahropromyslovyj kompleks Ukrain'skoi RSR [Agroindustrial complex of the Ukrainian SSR], Radians'ka shkola, Kyiv, Ukraine.
9. Ischuk, S.I. Pistun, M.D. and Stechenko, D.M. (1985), Ahropromyslovyj kompleks s'ohodni [Agro-industrial complex today], Radians'ka shkola, Kyiv, Ukraine.
10. Kenje, F. Tjurgo, A. R. Zh. de Nemur Djupon, P. S. (2008), Fiziokraty. Izbrannye jekonomichekie proizvedenija [Physiocrats. Selected Economic Works], Jeksmo, Moskva, Rossija.
11. Marks, K. Jengel's, F. (1960), Kapital. Kritika politicheskoi jekonomii [Capital. Criticism of political economy], 2nd ed. Gosudarstvennoe izd-vo politicheskoi literatury, Moskva, SSSR.
12. Tjurgo, A. R. (1961), Izbrannye jekonomichekie proizvedenija [Selected Economic Works], Socjkgiz, Moskva, SSSR.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.